

EUHARISTIJSKO SLAVLJE IZVOR I VRHUNAC BOGOSLUŽJA CRKVE I KRŠĆANSKOG ŽIVOTA

Marin ŠKARICA, Split

Sažetak

Srednjovjekovna i potridentska teologija žrtvu mise, pričest i štovanje euharistije izvan mise promatrala je odvojeno. Saborski i posaborski crkveni dokumenti vraćaju se ispravnoj teološkoj tradiciji Crkve te euharistijski misterij počinju promatrati jedinstveno i cjelovito. Za takav pristup posebno je značajna Uputa o štovanju euharistijskog misterija Eucharisticum Mysterium Sv. Kongregacije obreda iz 1967. godine. Ova Uputa, premda u biti ne donosi ništa novo, ovaj misterij promatra na jedinstveni način u njegovoj cjelini, te u organskoj sintezi na jasan način prikazuje, povezuje i hijerarhijski svrstava sva glavna teološka načela o euharistijskom misteriju. Euharistijsko slavlje, kao memorijal, žrtva i gozba zajedno sačinjava srž euharistijske realnosti u Crkvi, gdje su žrtva i sveta gozba međusobno najtješnje povezane. Pričest vjernika u misi i od te mise bitni je dio svake mise. I pričest, koja se iz opravdanih razloga prima izvan mise, proizlazi iz mise i vodi k misi, jer omogućuju vjernicima da se sjedine s Kristovom žrtvom koja se slavi u misi. Klanjanje i poklonstveno štovanje, koje se iskazuje Isusu u euharistijskim prilikama izvan mise, temelji se na valjanu razlogu i usmjereno je prema misi. Uputa jasno ističe da je euharistijska žrtva vrelo i vrhunac bogoštovlja i kršćanskog života i da je ona stoga u središtu, u polazištu i u cilju svega euharistijskog štovanja. – U skladu s ovim postavljenim teološkim načelima Uputa izvodi pravila o teološki ispravnom načinu svih oblika štovanja euharistijskog otajstva. Autor u ovom radu, analizirajući ovu Uputu, želi pokazati da je ona zaista jedinstveni euharistijski dokument, jer na ovako jasan, cjelovit i teološki točan način crkveni nauk o euharistijskom misteriju nije bio prisutan u nekom crkvenom dokumentu prije ove Upute. Autor kritički argumentirano pokazuje da načela i duh ove Upute velikim dijelom još uvijek nisu zaživjeli u liturgijskoj praksi Crkve u Hrvata i ujedno pokazuje što bi trebalo učiniti da se to konačno i dogodi. Ova Uputa do sada kod nas nije prikazana na ovako sustavan i cjelovit način. U tome je izvornost i vrijednost ovoga rada.

Ključne riječi: euharistijski misterij, euharistijsko slavlje, euharistijska žrtva, misna žrtva, žrtva-gozba, pashalni misterij, štovanje euharistije, spomen-čin Gospodinov, pričest, blagovanje, stvarna prisutnost, klanjanje, teološka načela, sudjelovanje

Uvod

Drugi vatikanski sabor, kad u raznim dokumentima govori o slavljenju sakramenata, euharistiji daje središnje mjesto i naglašava da je ona srce, središte i vrhunac kršćanskog liturgijskog života i najdjelotvorniji izvor milosnog djelovanja Crkve. Sabor ipak nije donio jedan zaokruženi dokument o euharistijskom misteriju. Stoga se crkveno učiteljstvo nakon Drugoga vatikanskog sabora, kad je izdano više službenih crkvenih dokumenata o euharistijskom misteriju,¹ potrudilo da u tim dokumentima donese temeljna načela te cjelovit i zaokružen teološki nauk Crkve o euharistijskom misteriju i o štovanju toga misterija. Na temelju tih načela i nauka donesene su i precizne odredbe i upute za teološki ispravno štovanje koje se euharistiji iskazuje i izvan mise. U središtu, polazištu i cilju toga štovanja nalazi se uvijek misa. Prikazivanje svih tih dokumenata bilo bi i korisno i zanimljivo, jer kod nas to do sada nije sustavno i opširno učinjeno, ali to bi zahtijevalo veoma opširan rad. Za sada nemamo takvu namjeru. Mi namjeravamo prikazati samo dva posaborska dokumenta, koji se na poseban način bave štovanjem euharistijskog misterija i donose smjernice i upute, kakvo štovanje euharistiji trebamo iskazivati da bi ono bilo teološki utemeljeno i liturgijski ispravno. Ti dokumenti su:

- Sveta Kongregacija obreda, *Eucharisticum Mysterium*, Uputa o štovanju euharistijskog misterija, od 25. svibnja 1967.
- Sveti Zbor za bogoštovlje, Rimski obrednik, *Sveta pričest i štovanje euharistijskog otajstva izvan mise*, od 21. lipnja 1973.

¹ Navest ćemo samo one najvažnije:

- *Mysterium fidei*, Enciklika Pavla VI. izdana neposredno pred četvrto zasjedanje Sabora (3. rujna 1965.)
- *Eucharisticum Mysterium*, Uputa o štovanju euharistijskog misterija, Svete Kongregacije obreda (25. svibnja 1967.)
- *Missale Romanum*, Apostolska Konstitucija Pavla VI. (3. travnja 1969.)
- *Actio pastoralis*, Uputa Svetog Zbora za bogoštovlje (15. svibnja 1969.)
- *Decreti* o Rimskom Misalu (26. ožujka 1970.; 27. ožujka 1975.; 15. kolovoza 1983.)
- *Liturgicae instaurationes*, Uputa Svetog Zbora za bogoštovlje (5. rujna 1970.)
- *Immensae caritatis*, Uputa Svetog Zbora za disciplinu sakramenata (29. siječnja 1973.)
- *Eucharistiae participationem*, Okružno pismo Svetog Zbora za bogoštovlje (27. travnja 1973.)
- *Eucharistiae Sacramentum*, Opće napomene Svetog Zbora za bogoštovlje (21. lipnja 1973.)
- *De sacra communione et De cultu mysteii eucharistici extra Missam*, Obrednik Svetog Zbora za bogoštovlje (21. lipnja 1973.)
- *Messa dei fanciulli*, Dekret i Direktorij Svetog Zbora za bogoštovlje (1. studenoga 1973.)
- *Scripturarum thesaurus*, Apostolska Konstitucija Ivana Pavla II. (25. travnja 1979.)
- *Dominicae Cenaе*, Pismo Ivana Pavla II. (24. veljače 1980.)
- *Inaestimabile Donum*, Uputa Svetog Zbora za sakramente i bogoštovlje (17. travnja 1980.)
- *Nuovo Lezionario*, Dekreti i Uvod Svetog Zbora za bogoštovlje (21. siječnja 1981.)
- *Sacerdotium ministeriale*, Pismo Svetog Zbora za nauk vjere (6. kolovoza 1983.)

U ovom radu prikazat ćemo prvi od ova dva dokumenta, a u jednom drugom radu namjeravamo prikazati i ovaj drugi dokument.

***Eucharisticum Mysterium* – Uputa o štovanju euharistijskog misterija²**

- ² Navodimo samo neke koji su kod nas pisali o ovoj Uputi: T. ŠAGI-BUNIĆ, Duh i temeljne linije Upute »Euharistijski misterij« (Pogovor), u: Sveta Kongregacija obreda, *Uputa o štovanju euharistijskog otajstva*, Dokumenti br. 5, H. K. D. Sv. Cirila i Metoda, Zagreb 1967., str. 45-58; Uvod ovog Pogovora pretiskan je pod naslovom: Važnost Upute »Euharistijski misterij« u: Isti, *Ali drugog puta nema*, KS, Zagreb 1972., str. 45-48, a ostali dio Pogovora pod naslovom: Uputa o štovanju euharistijskog otajstva u: Isti, *Vrijeme suodgovornosti, knjiga druga*, KS, Zagreb 1982., str. 76-95; M. KIRIGIN, Uputa o štovanju euharistijskog otajstva, u: *Služba Božja VII* (1967)4, str. 241-243; J. RADIĆ, Sakramenat jedinstva, u: Isto, str. 244-248; Odgovori Vijeća za provedbu liturgijske uredbe u vezi s »Uputom o štovanju euharistijskog otajstva«, u: *Služba Božja IX* (1969) 1, str. 74-76; R. GRAFENAUER, Štovanje presv. Sakramenta, u: Isto, str. 176-184; R. KERESZTY, Teološka meditacija o liturgiji euharistije, u: *Svesci Communioi*, br. 89 (1990), str. 44-61; V. ZAGORAC, *Kristova otajstva*, KS, Zagreb 1998., str. 130-134; V. MIČETIĆ, *Gospodnja večera, Prilog i poticaj raspravi o euharistiji*, Vlastita naklada, Rijeka 2000., str. 87-89. Uputa se češće navodi i u sljedećim radovima: J. KOLANOVIĆ, Euharistija kao memorijal, spomen-čin, u: *Bogoslovska Smotra*, 38 (1968) 3-4, str. 302-321; J. KUNIČIĆ, Cjelovitost euharistijskog štovanja, u: *Bogoslovska Smotra*, 38 (1968) 3-4, str. 362-370; S. LASIĆ, Posebna pitanja o štovanju euharistije danas, u: *Služba Božja*, XVII (1977)4, str. 308-317; Sakramenat euharistije, u: *Crkva danas i sutra, akti 55. Splitske sinode*, Crkva u svijetu, Split 1988., str. 216-228; Sakrament euharistije, u: *Katekizam Katoličke Crkve*, Hrvatska biskupska konferencija, Zagreb 1994., str. 348-370. O raznim vidovima štovanja euharistijskog misterija pisano je i kod nas često i u raznim prigodama. U nekim časopisima pisano je u više brojeva, a posvećeni su i cijeli brojevi raspravama o euharistiji, kao: *Bogoslovska Smotra*, 51 (1981) 2-3, str. 161-440; *Kateheza*, 4 (1982) 2, str. 3-33; *Kateheza*, 8 (1986) 4, str. 5-83; *Služba Božja*, 17 (1977) 4, str. 291-329; *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 126 (1998) 4, str. 213-240; *Vjesnik Splitsko-makarske nadbiskupije* br. 6 1981., – Prilog: Da svi budu jedno, str. 1-66. O euharistiji su objavljivali veće ili manje priloge i sljedeći časopisi: *Svesci-Kršćanska sadašnjost*, *Obnovljeni život*, *Crkva u svijetu*, *Služba riječi*, *Liturgijsko-pastoralni list – Živo vrelo*, *Sveta Cecilija*. Knjige o euharistiji (samo neke): A. ANTIĆ, *Euharistija. Krist na žrtvicima, u nama, među nama*, Crkva u Svijetu, Split 1982., P. BAŠIĆ, *Slaviti euharistiju po Misalu Pavla Šestoga*, Provincijalat franjevac trećoredaca, Zagreb 1992., I. BIFFI, *Euharistija i njezina povijest*, KS, Zagreb 1984., V. DEVETAK, *Nedjeljno euharistijsko slavlje*, KS, Zagreb 1974., J. GELINEAU prir., *Pastoralna teologija liturgijskih slavlja* (prijevod s francuskog), KS, Zagreb 1973., M. KIRIGIN, *Konstitucija o svetoj liturgiji Sacrosanctum Concilium*, Filozofski institut družbe Isusove, Zagreb 1985., L. LIGIER (I. ZIRDUM), *Sakramenat euharistije, dogmatski traktat* (ciklostilom), Đakovo 1982., A. PICHLER, *Upoznajmo što činimo, homilije o svetoj misi*, Banja Luka 1983., T. ŠAGI-BUNIĆ, *Euharistija u životu Crkve kroz povijest*, KS, Zagreb 1984., Isti, U hodu liturgijske obnove, u: *Vrijeme suodgovornosti, knjiga druga*, KS, Zagreb 1982., str. 3-152, C. TOMIĆ, *Tajna vjere, biblijska razmatranja euharistijskog slavlja*, Provincijalat franjevac konventualaca, Zagreb 1981., B. ŠKUNCA, *Duh i obred*, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, HBK, Zadar 1998., V. ZAGORAC, *Kristova otajstva*, KS, Zagreb 1998. Pošlanice biskupa: BISKUPI METROPOLIJE SPLITSKE, *Da svi budu jedno u Kristu*, uskrсна

1. Vrijednost i novost Upute

Ova Uputa na sintetičan način sabire, prikazuje i povezuje teološka načela o euharistijskom misteriju, koja se nalaze u raznim crkvenim dokumentima, posebno u enciklici *Mediator Dei*, u dokumentima Drugoga vatikanskog sabora i posaborske liturgijske obnove, te upućuje na praktičnu primjenu tih načela za pravilan odnos vjernika prema euharistijskom misteriju. Uputom »se htjelo iznijeti zaokruženu nauku i sadašnju praksu s obzirom na presv. euharistiju onako kako na nju gleda II. vat. sabor u mnogim svojim dokumentima te što i kako ima praktički značiti našem naraštaju. Stoga uz važne doktrinalne formulacije Uputa sadrži mnogo konkretnih odredaba za taj Crkvi bitan život«. ³ Uputa promatra euharistijski misterij u njegovoj cjelini, može se reći u njegova tri glavna i međusobno bitno povezana vida: kao svetkovanje spomen-čina (memorijala) Gospodinova – misne žrtve, kao pričest i kao štovanje stvarne Kristove prisutnosti u euharistijskim prilikama izvan mise. Ovakav cjeloviti način prikazivanja euharistijskog misterija, gdje su njegovi razni vidovi bitno međusobno organički povezani i proizlaze jedan iz drugoga, nije na ovako jasan način još bio prisutan u crkvenim dokumentima prije ove Upute. Da bismo shvatili pravi duh i smisao ovog dokumenta, potrebno je poći upravo od toga načina kako on prikazuje i prihvaća ovaj nauk o međusobnom bitnom odnosu i povezanosti ovih vidova euharistijskog misterija. Osim toga Uputa se »ne kreće na razini strogo obredne reforme, nego većma na liniji reforme misaonog i duhovnog stava; njezina je značajka u tome što ima svrhu da odgaja i formira pravi liturgijski duh, da uvede u autentični smisao euharistijskog misterija: ne prezentira se kao strogo zakonodavni dokument, a još manje kao rubricistički; to je nasuprot autoritativni tekst za orijentaciju i obnovu u shvaćanju euharistije, u njezinoj celebraciji i u pobožnosti prema euharistiji«. ⁴

U ovome i jest vrijednost i novost ovog dokumenta. Namjeravamo ga prikazati u njegovoj cjelini, to jest iznijet ćemo temeljna teološka načela o euharistijskom misteriju, koja ovaj dokument sintetički donosi i na kojima se on temelji, zatim ćemo prikazati kako na temelju tih načela naš dokument govori o misi kao

poslanica, Crkva u svijetu, Split 1981., BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Euharistija daje život Crkvi i svijetu*, pastirska poslanica, Tajništvo BKJ, Zagreb 1982., TALIJANSKI BISKUPI, *Dan Gospodnji*, pastoralna nota, KS, Zagreb 1985.

³ M. KIRIGIN, Uputa o štovanju euharistijskog otajstva, u: *Služba Božja*, VII (1967)4, str. 241.

⁴ R. FALSINI, Citira T. ŠAGI-BUNIĆ, u članku: Duh i temeljne linije Upute »Euharistijski misterij« (Pogovor), u: SV. KONGREGACIJA OBREDA, *Uputa o štovanju euharistijskog misterija*, H. K. D. Sv. Ćirila i Metoda, Zagreb 1967., str. str. 46-47; usp. C. VAGAGGINI, Significato generale della Istruzione sul Mistero eucaristico, u: AUTORI VARI, *Eucaristia, Memoriale del Signore e Sacramento permanente*, Elle Di Ci, Torino-Leumann 1967., str. 18-28.

žrtvi, to jest o svetkovanju spomen-čina (memorijala) Gospodinova, te o pričesti koja čini sastavni dio mise, jer proizlazi iz mise i vodi k misi, te konačno o teološki i liturgijski ispravnom štovanju euharistijskog misterija izvan mise.

2. Struktura Upute⁵

Uputa ima Uvod i tri dijela. Ona »već od početka uporno naglašava potrebu sintetičke, ali cjelovite, organske i hijerarhijske vizije raznih vidova euharistijskog misterija kako su bili iznijeti u raznim crkvenim dokumentima uzetih u njihovoj cjelokupnosti. Ova vizija treba biti temelj rješenja praktičnih problema koji se danas postavljaju oko euharistije.«⁶

Uvod na početku navodi novije crkvene dokumente koji govore o euharistijskom misteriju, posebno one Drugoga vatikanskog sabora (Usp. EM 1). Zatim naglašava da je »potrebno da se iz cjelokupnog nauka ovih dokumenata izvedu praktična pravila... Važno je, naime, da euharistijski misterij, potpuno razmotren u svim svojim različitim vidovima, potrebnom jasnoćom zablista pred očima vjernika pa da odnosi koji, po nauku Crkve, stvarno postoje među različitim vidovima ovog misterija, nađu što više mjesta također u srcu i u životu vjernika« (EM 2). Posebno je važan br. 3 Uvoda, jer upravo taj broj na sintetički način prikazuje i hijerarhijski svrstava sva glavna načela nauka Crkve o euharistijskom misteriju koji se nalazi raspršen u novijim crkvenim dokumentima. Nijedno od tih načela kršćanske misli i pobožnosti prema euharistiji nije u sintezi ove Upute zanemareno. Uputa govori o misi kao Gospodinovu spomen-činu, žrtvi-gozbi u kojoj su žrtva i gozba bitno povezane, jer spadaju u isti misterij te je pričest sakramentalno sudjelovanje u ovoj žrtvi-gozbi, koja je čin i Krista i Crkve i tako nije privatni čin nego zajedničko hijerarhijsko slavlje. Štovanje euharistije izvan mise ima svoj izvor u misi, proizlazi iz mise i vodi k misi, jer je euharistijska žrtva središte i vrhunac i samog bogoslužja i života vjernika posebno ako oni aktivno sudjeluju u žrtvi i u euharistijskoj gozbi. Vjernici Katoličke crkve uvijek su euharistijskim prilikama iskazivali štovanje koje dugujemo Bogu (*cultus laetiae*). Euharistijski misterij treba promatrati cjelovito i povezano u svim njegovim vidovima da bi milosno djelovanje Kristove žrtve bilo što plodonosnije. Prema ovim načelima i u duhu saborskih i drugih crkvenih dokumenata, potrebno je urediti i štovanje euharistije nakon mise i uskladiti ga s pravilnim uređenjem misne žrtve (Usp. EM 3a-g).⁷

⁵ Usp. C. VAGAGGINI, nav. čl., str. 28-33; usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, nav. čl. (Pogovor), str. 47-50.

⁶ C. VAGAGGINI, nav. čl., str. 18.

⁷ Usp. Isto, str. 18-28.

Ova načela razrađuju se potanko u tri dijela Upute.

Prvi dio Upute u br. 5-15 naglašava »neka opća načela na koja osobito treba paziti u katehizaciji naroda o euharistijskom misteriju«. Time se nije htjelo isključiti i ostale teme o euharistijskom misteriju, nego naglasiti posebnu važnost ovih tema. »Cilj ovoga dijela jest zbito zacrtati sadržaj onoga što svećenici moraju o ovom misteriju vjernicima saopćiti, o čemu vjernici imaju svakako pravo da budu poučeni«. ⁸ Jasno se naglašava da »kateheza o euharistijskom misteriju treba težiti za tim da vjernike uvjeri da je svetkovanje euharistije istinsko središte cjelokupnog kršćanskog života, kako na razini sveopće Crkve tako i u njezinim mjesnim zajednicama« (EM 6). To svetkovanje podrazumijeva puno svjesno i aktivno sudjelovanje vjernika, nutarnje i vanjsko, okrunjeno sakramentalnom pričesću, a koje proizlazi iz općeg svećeništva vjernika (Usp. EM 11-12). Svetkovanje spomen-čina Gospodinova označuje i ostvaruje jedinstvo svih koji vjeruju u Gospodina (Usp. EM 8). Vjernike treba poučiti da je u liturgijskim činima, posebno u misi Krist prisutan u sabranoj zajednici, u svojoj Riječi koja se naviješta, u osobi službenika-svećenika, i na poseban način u euharistijskim prilikama (Usp. EM 9) i poticati ih da sudjeluju u cijeloj misi, jer liturgija riječi i euharistijska liturgija sačinjavaju jedan bogoslužni čin (Usp. EM 10). To sudjelovanje i primanje nebeske hrane trebalo bi imati odraz na svagdanji život i vladanje vjernika, da budu svjedoci Isusa Krista (Usp. EM 13). Kod katehiziranja djece govor o euharistiji treba biti prilagođen njihovu shvaćanju, poučiti ih što znači misa, a prvopričesnicima pomoći »da prvu pričest zaista dožive kao puno uključenje u tijelo Kristovo« (EM 14). Slijedi poticaj svećenicima da »prikladnom katehezom uvode vjernike u puno razumijevanje ovog misterija vjere« (EM 15).

Drugi dio Upute u br. 16- 48 razrađuje neka opća pravila o uređenju svetkovanja Gospodnjeg memorijala spomen-čina u zajednici vjernika (br. 16-24), zatim je riječ o svetkovanju euharistije u zajednici vjernika nedjeljom i o potrebi da ih se poziva da i na obične dane sudjeluju na misi (br. 25-30); opširno govori i o raznim vidovima i mogućnostima pričesti vjernika (br. 31-41); konačno ističe koje značenje svetkovanje euharistije ima u biskupovu i svećenikovu životu i službi (br. 42-48).

Treći dio Upute u br. 49-67 donosi smjernice i odredbe o štovanju presvete euharistije kao stalnog sakramenta. Ukazuje koja je svrha čuvanja euharistije izvan mise, govori o molitvi pred presvetim Sakramentom, zatim o mjestu pohrane euharistije, o euharistijskim pobožnim vježbama, procesijama, izlaganju euharistije i konačno o euharistijskim kongresima. Odredbe i upute ovog dijela pokazuju »čvrstu volju da se sačuva netaknut doprinos srednjovjekovne i potri-

⁸ T. ŠAGI-BUNIĆ, nav. čl. (Pogovor), str. 48.

dentske pobožnosti štovanju euharistije izvan mise, ali postavljen – i, pod tim vidom, nanovo sagledan – u općem pregledu prvenstva euharistijske celebracije.⁹

3. Bitna teološka načela o euharistijskom misteriju¹⁰

Srednjovjekovna i potridentska teologija žrtvu mise, pričest i iskazivanje štovanja euharistijskim prilikama, koje su čuvaju nakon mise, obično je promatrala odvojeno. Uputa se, pak, vraća ispravnoj teološkoj tradiciji Crkve te na sintetički način donosi bitna teološka načela crkvenog nauka novijih crkvenih dokumenata, Drugoga vatikanskog sabora i onih iz vremena neposredno nakon Sabora o euharistijskom misteriju i posebno naglašava organsku ali hijerarhijsku povezanost svih vidova štovanja ovog misterija. Upravo stoga ova Uputa dobiva jedinstveno mjesto među svim euharistijskim dokumentima posljednjih desetljeća, te ima i posebnu doktrinalnu vrijednost.

Ovo lijepo zapaža i ističe poznati liturgičar C. Vagaggini: »U organsko-hijerarhijskoj viziji kojom Uputa prikazuje razne dimenzije euharistije, njezin prvenstveni vid, koji s obzirom na druge ima ulogu općeg uokvirenja i ključa razumijevanja, jest misa kao zajedničko slavlje spomen-čina Gospodinova, žrtva-gozba, prema staroj tradiciji... sačuvanoj uvijek živom u liturgiji. Žrtva je upravo zajedničko slavlje spomen-čina Gospodinova, žrtva gozbeni ili gozba žrtvena; pričest je sakramentalno sudjelovanje u njemu; stvarna prisutnost jest stvarna prisutnost Kristova u činu žrtvovanja da bi zajednica priključujući se ovom činu mogla slaviti njegov spomen-čin i sakramentalno sudjelovati u njegovoj žrtvi-gozbi; euharistija je »stalni« sakrament također i nakon mise da bi, u prvom redu, i onaj tko je bio spriječen sudjelovati u isto vrijeme kad i ostala braća u spomen-činu Gospodinove žrtve-gozbe, mogao ipak u njemu sudjelovati po pričesti poslije mise; štovanje iskazano Gospodinu prisutnom u euharistiji također nakon mise pod prilikama koje se čuvaju za naprijed rečenu prvotnu svrhu, stvar je naravna i dolična također sa strane onoga tko se ne pričešćuje, kao posljedica vjere u trajnost stvarne prisutnosti, kao proširenje i nastavak štovanja koje mu se iskazalo u misi u kojoj je hostija koja se čuva bila posvećena i kao priprava vjernika za sudjelovanje na savršeni način u sljedećoj misi. Dakle, nijedan element koji je kršćanska misao i pobožnost istaknula u euharistiji tijekom stoljeća nije izgubljen u ovoj sintezi; nego svi su organski poredani i življeni oko zajedničkog slavlja spomen-čina, žrtve-gozbe.«¹¹

⁹ C. VAGAGGINI, nav. čl., str. 31-32.

¹⁰ Usp. Isto, str. 18-28; usp. G. COLOMBO, Il culto eucaristico nei documenti post-conciliari: lettura critica e prospettive teologico-pastorali, u: *Rivista Liturgica*, LXVII (1980) 1, str. 29-47.

¹¹ C. VAGAGGINI, nav. čl., str. 19.

Zato se s punim pravom »može i treba tvrditi da je euharistijsko slavlje sakrament žrtve Kristove i žrtve Crkve, žrtva sakramentalna i sakrament žrtveni, žrtva gozbeno ili gozba žrtvena.«¹² Ovaj način promatranja povezanosti i jedinstva između žrtvenog i sakramentalnog vida mise jasno dolazi do izražaja na više mjesta u tekstovima ove Upute. Posebno je to vidljivo u br. 3: »Misa ili večera Gospodnja ujedno i nerazdvojivo jest: žrtva po kojoj žrtva Križa biva trajnom; spomen-čin smrti i uskrsnuća Gospodinova koji je rekao: »Ovo činite na moju uspomenu« (Lk 22, 19); sveta gozba na kojoj zajedničkim blagovanjem tijela i krvi Gospodnje Božji narod biva dionikom dobara pashalne žrtve, obnavlja novi savez što ga je Bog jedanput zauvijek sklopio s ljudima u Kristovoj krvi, te u vjeri i nadi predskazuje i pretječe eshatološku gozbu u Kraljevstvu Očevu, naviještajući smrt Gospodinovu »dok on ne dođe«. U misi, dakle, žrtva i sveta gozba spadaju u isti misterij tako da su jedna s drugom najtješnje povezane... Krist je ovu žrtvu povjerio Crkvi zato da vjernici budu njezini dionici i duhovno po vjeri i ljubavi, i sakramentalno po svetoj pričesnoj gozbi. A sudioništvo u Gospodnjoj večeri uvijek je zajedništvo s Kristom koji sebe za nas prinosi Ocu kao žrtvu« (EM 3 a-b).

Uputa ističe i ostala bitna teološka načela ispravnog shvaćanja euharistijskog misterija. Tako naglašava da je euharistijsko slavlje »čin ne samo Krista nego i Crkve«..., jer »Crkva... zajedno s Kristom zahvaljuje Ocu u Duhu Svetomu za sva dobra koja daje ljudima stvaranjem i na izvanredan način u pashalnom misteriju« (EM 3 c). Također podcrtava da misa, kao uostalom i svaki liturgijski čin, »nije čisto privatni čin, nego je to svetkovanje Crkve« (EM 3d). Za teološko shvaćanje štovanja euharistijskog misterija izvan mise, posebno je važno ovo što slijedi u br. 3 Upute: »Svetkovanje euharistije unutar misne žrtve, jest u pravom smislu riječi izvor i svrha štovanja koje se euharistiji iskazuje izvan mise. Svete prilike, naime, koje nakon mise ostaju, ne samo proizlaze iz mise nego se, povrh toga, poslije mise i čuvaju poglavito u tu svrhu da bi se vjernici koji ne mogu prisustvovati misi, po sakramentalnoj pričesti, – primljenoj u pravom raspoloženju – mogli sjediniti s Kristom i njegovom žrtvom koja se svetkuje u misi. Zato je sama euharistijska žrtva izvor i vrhunac svega bogoslužja Crkve i cjelokupnog kršćanskog života. U ovoj Žrtvi zahvale, zadovoljstine, prošnje i hvale vjernici učestvuju u punijoj mjeri kada ne samo zajedno sa svećenikom iz punine srca prikazuju Ocu ovu Žrtvu, a u njoj i same sebe, nego kad također istu Žrtvu primaju u sakramentu« (EM 3 e). Vjernici su u Katoličkoj crkvi presvetom Sakramentu, pa i onda kad se čuva nakon mise, uvijek s pravom iskazivali poklonstveno štovanje koje dugujemo samo Bogu (cultus latrae), jer je Krist kao pravi Bog u euharistijskim prilikama stvarno supstancijalno prisutan (Usp. EM 3 f).

¹² Isto, str. 23.

Dakle, iz Uvoda jasno proizlazi da »misa, kao memorijal i žrtva i gozba zajedno, sačinjava srž euharistijske realnosti u Crkvi. Euharistijska prisutnost u svetojhraništu počinje od mise i vodi k misi: ona nije prvotna svrha euharistijskog misterija. Euharistijska prisutnost u svetojhraništu jest zato tu da se proširi milost euharistijske žrtve, na one koji nisu mogli u samoj žrtvi sudjelovati. Kristu stvarno prisutnom pod sakramentalnim prilikama treba iskazivati božansko štovanje, jer on jest Bog; treba mu se dakle klanjati, ali prvenstveno treba sveti sakrament blagovati. To dvoje očividno nije jedno protiv drugoga. Ali mora svima biti jasno, da je blagovanje prvotnije od klanjanja, i da pastoralni postupak koji bi toliko bio zaokupljen klanjanjem da bi zanemario ili na drugo mjesto smjestio blagovanje nipošto ne bi bio u skladu s teologijom i duhom Crkve... Ovaj Uvod ima specifično to što nas uči da euharistija prvenstveno i bitno jest u misi, a misa je čin celebracija crkvene zajednice u kojoj po sebi čitava zajednica ima nešto da učini. Pričest je po samoj naravi stvari dio mise, a samo iz nekog razloga može biti odijeljena od same celebracije kao takve, ali i tada se ona mora shvatiti kao naknadna participacija na prijašnjoj celebraciji, jer je ona sakramentalno dioništvo na Kristovoj žrtvi koja je učinjena žrtvom Crkve«.¹³

4. Svetkovanje spomen-čina – memorijala Gospodinova¹⁴

4.1 *Neka opća pravila o uređenju svetkovanja Gospodnjeg spomen-čina u zajednici vjernika*

Svetkovanje spomen-čina Gospodinova treba biti i jest očitovanje i znak jedinstva Božjeg naroda, jedinstva Crkve. Uputa to potvrđuje kad ističe da »odličan primjer takvog jedinstva imamo u punom i aktivnom sudjelovanju svega svetog Božjeg naroda...u istoj euharistiji, u jednoj molitvi, kod jednog oltara kojemu predsjedava biskup, okružen svojim svećenstvom i službenicima« (EM 16). Ovo jedinstvo je vertikalno i hijerarhijsko: to jest jedinstvo svih vjernika u Kristu ostvaruje se posredstvom biskupa ili svećenika celebranta. Jedini izvor nadnaravnog života je Krist i na tom izvoru svi crpimo posredstvom njegovih zakonitih službenika (Usp. EM 16). Kod tih slavlja potrebno je brižljivo izbjegavati sve što cijepa i raspršuje zajednicu. Posebno se ne bi smjelo u istoj crkvi u isto vrijeme slaviti više misa ili za vrijeme mise održavati neko drugo skupno slavlje ili molitvu (Usp. EM 17). U svetkovanju euharistije treba doći do izražaja

¹³ T. ŠAGI-BUNIĆ, nav. čl. (Pogovor), str 47-48; usp. E. RUFFINI, La celebrazione del Memoriale del Signore nella dottrina e nelle norme dell'Istruzione, u: AUTORI VARI, *Eucaristia, Memoriale del Signore e Sacramento permanente*, Elle Di Ci, Torino-Leumann 1967., str. 87-97.

¹⁴ I za ovaj dio usp. E. RUFFINI, nav. čl., str. 87-103.

i horizontalno jedinstvo: Razvijati osjećaj zajedništva mjesne i opće Crkve te i strance na zgodan način uključiti u mjesno svetkovanje euharistije. Tako euharistija postaje temelj jedinstva i zajedništva cijele Crkve (Usp. EM 18-19).

Liturgijska slavlja potrebno je obavljati dostojanstveno, s razumijevanjem, bez nervoze, s vjerom i osjećajem za sveto, izbjegavajući sve što ometa aktivno i sabrano sudjelovanje svih. Zato Uputa podsjeća ne neke stvari, koje voditelji liturgijskih slavlja olako zaboravljaju, a potrebno ih je imati u vidu. Na primjer događa se nerijetko da celebranti i oni koji u liturgiji nešto čitaju, govore ili pjevaju čine to nerazgovijetno, prebrzo, nerazumljivo, što se ne bi smjelo događati, jer vjernici imaju pravo sve jasno čuti i razumjeti. Celebrant bi trebao i sam osobno unaprijed pripremiti sva liturgijska slavlja, pa se tada ne bi događalo da za vrijeme samih slavlja nervozno lista po knjigama ili ide u sakristiju i nazad tražeći ono što mu treba. Potrebne su prikladne vježbe i priprava pjevača, čitača i na poseban način djece. Svećenik ne bi trebao dati nekome da čita na tim slavlji-ma, posebno kada se radi o djeci, ako nije prije provjerio, da će taj čitati ili pjevati razgovijetno i dostojanstveno (Usp. EM 20). Opravdano je i upozorenje da radijski i televizijski prijenosi mise ne bi smjeli ometati sabranost i sudjelovanje vjernika. Posebno tada »neka se celebracija odvija s takvom trijeznošću i ljepotom, da to bude primjer svetkovanja svetog misterija po propisima liturgijske obnove« (EM 22). S pravom se upozorava »da običaj fotografiranja ne izazove poremetnje u liturgijskim celebracijama« (EM 23). Znamo da se u tome zaista pretjeruje. Previše je škljocanja fotoaparata i bljeskanja bliceva, posebno kod svećanih slavlja. To ozbiljno narušava svetost i dostojanstvo liturgije i ometa pobožnost vjernika. Vrijeme je da se to stavi u potrebne i razborite granice i okvire.

Potrebno je upozoriti na još neke pojave, koje sve više opterećuju svećana liturgijska slavlja, posebno svećane mise i uvelike ometaju njihovo dostojanstveno i sabrano odvijanje. Uputa to izričito ne spominje, ali to očito proizlazi iz njezina duha i načina govora. Svjedoci smo, naime, da se u mnoga naša svećana euharistijska slavlja, kao nešto posve razumljivo i normalno, sve više uvlače nepotrebna i duga pozdravljanja nazočnih crkvenih i civilnih dostojanstvenika i uglednika. Te pozdrave, a sve češće i propovijedi, koje ponekad i nisu homilije nego nečije veličanje, prati i prekida često sve duže i sve glasnije pljeskanje. Smatramo da se ovo protivi liturgijskim odredbama i duhu ove Upute te biti i dostojanstvu liturgije. Liturgija treba biti susret čovjeka s Bogom i vjernika međusobno, a sve što to ometa i onemogućuje ne bi se smjelo uvlačiti u liturgiju. Vratimo dostojanstvo i svetost liturgiji! Pozdrave, ako već nekada trebaju biti, i to samo na početku slavlja, svedimo na najmanju mjeru, a pljeskanje u liturgiji ne bi trebalo imati mjesta.

Uputa govori i o važnosti unutarnjeg rasporeda u crkvi za pravilno i plodonošno odvijanje liturgijskih slavlja. Upozorava da kod gradnje novih crkava i

kod preuređenja starih treba paziti da prostor odgovara novim liturgijskim propisima. Posebno se naglašava da oltar treba tako smjestiti i urediti da se jasno vidi da je on znak Krista i središte okupljene zajednice. Umjetničko blago treba očuvati ili – uz pristanak odgovornih – prikladno smjestiti na za to odgovarajuće mjesto (Usp. EM 24). I u ovome, nažalost, svećenici ponekad postupaju samovoljno.

4.2 Svetkovanje nedjeljom i na obične dane

Nedjelja je dan Gospodnjega uskrsnuća, dan u koji se od apostolskih vremena okuplja zajednica vjernika da slavi pashalni misterij. Stoga svećenici moraju poticati i odgajati vjernike da ostanu vjerni toj neprekidnoj tradiciji Crkve (Usp. EM 25). Crkveno zajedništvo posebno dolazi do izražaja upravo u nedjeljnom euharistijskom slavlju, osobito u stolnoj crkvi oko biskupa i u župskoj zajednici oko pastira te zajednice uz aktivno sudjelovanje vjernika. Radi što boljeg ostvarenja tog zajedništva među svima koji pripadaju nekoj župi, razumljiva je preporuka da i male redovničke nekleričke zajednice i druge slične vrste, koje su na teritoriju župe, nedjeljom sudjeluju na misi u župskoj crkvi (Usp. EM 26). Iz istog razloga i mise za posebne skupine trebale bi se služiti na obične dane u tjednu, a »neka se jedinstvo župske zajednice nastoji sačuvati tako što će se takve posebne skupine uključiti u župsku zajednicu« (EM 27). Vjernici mogu, gdje je to dozvoljeno, i subotom navečer zadovoljiti zapovijedi sudjelovanja na nedjeljnoj misi (Usp. EM 28). Međutim, nije u skladu s duhom ove Upute, kada neki duhovni pokreti u Crkvi, opravdavajući se ovom dozvolom, imaju nedjeljnu misu za svoju zajednicu subotom navečer, a nedjeljom, dok vjernici župske zajednice slave zajedničku euharistiju, oni se ne pridružuju tom zajedničkom slavlju župe, jer su zadovoljili nedjeljnu obvezu u subotu. Time oni, u stvari, razbija ju zajedništvo župe. Vjernike treba pozivati da što češće, dapače i svakodnevno sudjeluju na misi i u dane kroz tjedan, posebno u došašću, korizmi i na manje blagdane (Usp. EM 29). Poželjno je da razni vjerski sastanci, kongresi i slični skupovi »imaju svoj vrhunac u euharistijskoj celebraciji« (EM 30).¹⁵

4.3 Pričest vjernika

Uputa izričito kaže: »Misa ili večera Gospodnja ujedno i nerazdvojivo jest: žrtva po kojoj žrtva križa biva trajnom; spomen-čin smrti i uskrsnuća Gospodnova...; sveta gozba na kojoj zajedničkim blagovanjem tijela i krvi Gospodnje Božji narod biva dionikom dobara pashalne žrtve... U misi, dakle, žrtva i sveta

¹⁵ Usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, nav. čl. (Pogovor), str. 51-52

gozba spadaju u isti misterij tako da su jedna s drugom najtješnje povezane« (EM 3a-b). Iz Kristovih riječi kod ustanove euharistije: »Uzmite i jedite... Uzmite i pijte...« očito je da je Kristova žrtva bitno usmjerena prema pričesti, blagovanju. Pričešću se na najsavršeniji način sjedinjujemo s Kristom i njegovom žrtvom i postajemo dionici plodova te njegove žrtve, jer »sudioništvo u Gospodnjoj večeri uvijek je zajedništvo s Kristom koji sebe za nas prinosi Ocu kao žrtvu« (EM 3 b). Na ovim bitnim teološkim načelima temelji se govor ovog dokumenta o pričesti vjernika. Taj govor je teološki ispravan, u stvari donesena je razrađena teologija pričesti. I na početku ovog dijela Uputa ističe onaj bitni teološki nauk o pričesti, to jest nauk o bitnoj povezanosti žrtve i gozbe u slavlju spomen-čina Gospodinova. Zato su veoma značajne te početne rečenice: »Vjernici potpunije sudjeluju u svetkovanju euharistije sakramentalnom pričesću. Veoma se preporuča da pričest redovito primaju unutar same mise i to u času koji propisuje sam obred celebracije, tj. odmah poslije pričesti svećenika koji služi misu. A da bi se bolje vidjelo, također po samim znakovima, da je pričest dioništvo na žrtvi koja se upravo obavlja, treba se pobrinuti da vjernici mogu primiti pričest hostijama koje su posvećene na samoj ovoj misi« (EM 31). Ove preporuke imaju duboko teološko utemeljenje i opravdanje, jer upućuju na bitnu povezanost žrtve i gozbe. Krist je ustanovio euharistiju kao žrtvu i gozbu te je stoga stvarna Kristova prisutnost u euharistiji nužno usmjerena prema blagovanju, to jest prema sakramentalnoj pričesti. Euharistiji se »može klanjati koliko se želi, može se svečano izlagati i nositi također i triumfalno u procesiji, ali konačno ona treba biti blagovana i samo tada ona će dati sve one plodove koji su po božanskoj volji od samog ustanovljenja povezani uz sakramentalno blagovanje kao autentično sudjelovanje u žrtvi i njezinim zaslugama. Učinci euharistije u pravom smislu sakramentalni po Božjoj volji povezani su sa blagovanjem: tko blaguje, živjet će... Ono što proizvodi žrtva, u punini se svakome predaje u času pričesti, makar bila, iz opravdanih razloga, odgođena poslije mise«. ¹⁶

Pričest vjernika bitni je dio mise i zato oni i u znakovima tek onda potpuno i aktivno sudjeluju u misi, ako se u misi i od te mise pričeste. Stoga se ne bi smjelo tako olako prelaziti preko ovih preporuka i vjernike skoro redovito pričesćivati hostijama iz svetohraništa, jer tada vjernici ne vide jedinstvo te pričesti s euharistijskim slavljem u kojem su sudjelovali, a u svakom takvom slavlju trebalo bi i u vanjskim znakovima biti vidljivo da Isus postaje prisutan pod prilikama kruha i vina u svakoj misi, koja je ujedno i žrtva i gozba. Vjernici trebaju primiti pričest upravo od mise u kojoj sudjeluju pa je potrebno na svakoj misi posveći-

¹⁶ P. VISENTIN, *Il culto eucaristico »extra Missam« nella Dottrina e nelle norme dell'Istruzione*, u: AUTORI VARI, *Eucaristia, Memoriale del Signore e Sacramento permanente*, Elle Di Ci, Torino-Leumann 1967., str. 119.

vati hostije za pričest vjernika. Nažalost i ovu znakovitost mnogi ne uviđaju, a znakovi govore i to jasno i rječito. Razumljivo je i proširenje mogućnosti pričješćivanja pod obje prilike jer »sveta pričest, ako je promatramo kao znak, ima puniji oblik kad se prima pod obim prilikama« (EM 32). I ovu mogućnost trebalo bi više koristiti, da bi i ova znakovitost što više došla do izražaja. Vjernike treba poticati da se pričješćuju unutar euharistijskog slavlja, da blaguju od iste žrtve u kojoj i sudjeluju, ali se pričest ne smije uskratiti ni onima koji je iz zaista opravdanih razloga traže izvan mise. Pričest izvan mise trebalo bi dijeliti kadgod je to moguće, unutar prigodne službe riječi, koja bi trebala istaknuti žrtveni i zajedničarski smisao i takve pričesti (Usp. EM 33). U euharistijskim prilikama Krist je stvarno prisutan i to u stanju žrtvovanja. Stoga i pričest, koja se iz opravdanih razloga dijeli izvan mise, bitno je na nutarnji način povezana s tom žrtvom koja Krista stvarno uprisutnjuje među nama i one koji je primaju čini dionicima plodova te žrtve. Zato je nužno pomoći vjernicima da postanu svjesni žrtvene i eklezijalne stvarnosti koja se ostvaruje za vrijeme cjelokupnog slavlja euharistijskog misterija. Vjerna ovim načelima Uputa naglašava povezanost svake pričesti s misnom žrtvom, pa i one u izvanrednim prilikama, te stoga kaže da »pričest primljenu kao popudbinu treba smatrati naročitim znakom dioništva u misteriju koji se svetkuje u misnoj žrtvi, tj. smrti Gospodinove i njegova prelaska k Ocu. U njoj vjernik, u svom prijelazu iz ovog života, ojačan Kristovim tijelom, dobiva zalag uskrsnuća« (EM 39). Vjernici u smrtnoj opasnosti trebaju primiti popudbinu, jer time dobivaju Božju snagu i okrepu, a svećenicima je trajna obveza da im to i omoguće. Uputa ne zaboravlja ni one koji su spriječeni da sudjeluju na euharistijskom slavlju u crkvi, posebno stare, bolesne i nemoćne pa se možda osjećaju udaljenima od zajednice vjernika. I njima treba često, a po mogućnosti i svakodnevno pružiti priliku da se okrijepe euharistijom i tako postanu dionici plodova same misne žrtve i ostvare čvršće zajedništvo sa sudionicima na euharistijskom slavlju i s Kristom (Usp. EM 40). Uputa donosi i dvije nove moćnosti da bi i oni najteži bolesnici mogli češće primiti euharistijsku okrepu i na taj način sjediniti svoje patnje s onim Kristovim. Naime, moguće je njima podijeliti pričest pod samom prilikom vina i, prema sudu biskupa, služiti misu uz krevet bolesnika (Usp. EM 41). Uputa govori i o nekim praktičnim pitanjima povezanim uz pričest vjernika. Dopušteno je pričest primati i stojeći i klečeći, prema odredbi biskupske konferencije. Naša biskupska konferencija odobrila je primanje pričesti i stojeći i klečeći. Vjernici sami mogu odabrati način. Ne smije im se namećati bilo jedan bilo drugi način (Usp. EM 34). Potrebno je vjernike poučavati, da onaj tko je svjestan smrtnog grijeha, prije pričesti obavi sakramentalnu ispovijed, po mogućnosti izvan mise, da bi tako mogli u misi što aktivnije sudjelovati, te ih poticati da pojedine važne dijelove svoga života započnu pričješću, da se pričješćuju u svečanijim zgodama pa i svaki dan ili često, ali ih treba i poučiti kada se mogu pričestiti i bez ispovijedi te da se ispovijedaju u redovitim rokovima

i prema potrebi (Usp. EM 35-37). Da bi plodovi pričesti bili što veći potrebno ju je primati u živoj vjeri, iza pričesti provesti neko vrijeme u molitvi i nastojati preko dana razmišljati o Božjem daru koji smo primili te zahvaljivati za tu nebesku hranu (Usp. EM 38). »Tako Uputa, polazeći od jasnog i nedvojbenog (crkvenog) nauka, zacrtava put kojim treba ići i u pastoralu: a to je onaj da se kod vjernika stvori svijest da svaka pričest nije izolirani čin privatne pobožnosti, nego duboko ulaženje u dramu žrtve ukoliko je ona djelovanje Krista ujedinjeno s cijelom Crkvom«. ¹⁷

4.4 Svetkovanje euharistije u biskupovu i svećenikovu životu i službi

Liturgijski čini, a na poseban način to vrijedi za euharistijsko slavlje, nisu privatni čini nego slavlje Crkve hijerarhijski uređene. Upravo »u svetkovanju euharistije kojemu, uz aktivno sudjelovanje cijelog svetog Božjeg naroda, predsjedava biskup, okružen svojim svećenstvom i službenicima, ostvaruje se glavno očitovanje Crkve, hijerarhijski ustrojene« (EM 42). Liturgiju po božanskom pravu uređuje vrhovna crkvena vlast: Sveta stolica s papom na čelu, biskupske konferencije i biskup kao glavni liturg u svojoj biskupiji u kojoj jedini on i to po crkvenim zakonima vodi i uređuje liturgijska i posebno euharistijska slavlja, koja se trebaju odvijati po liturgijskim propisima, a ne po nečijoj samovolji. Događa se da poneki svećenici zaborave na ovo pravilo, pa sami počnu mijenjati pojedine stvari u euharistijskom slavlju za što nisu ovlašteni i time rade protiv načela ove Upute i euharistijske teologije. Uputa je i u ovom posve izričita: »Nitko, pa ni svećenik ne smije na svoju ruku išta u liturgiji, naročito u celebraciji euharistije, dodati, oduzeti ili izmijeniti« (EM 45). Ako postupa suprotno, protivi se hijerarhijskom uređenju Crkve i ujedno škodi pravoj liturgijskoj reformi. Potrebno je također upozoriti: kada svećenici, pa i biskupi, koji ne koncelebiraju, primaju pričest kao i drugi vjernici, da to nije u skladu s Uputom koja kaže: »Normalno je da (svećenici), kako odgovara znaku, u euharistiji sudjeluju vršeći funkciju koja njima pripada prema njihovom redu, tj. služeći misu, a ne samo pričesćujući se poput laika« (EM 43). Uvlači se i praksa da svećenici ponekad ne služe misu običnim danom pogotovo ako nisu nazočni vjernici. Uputa »toplo preporuča svakodnevno služenje mise, jer je to čin Krista i Crkve i onda kad se ne može postići da budu prisutni vjernici«, jer se »u misteriju euharistijske žrtve... neprekidno vrši djelo našega otkupljenja« (EM 44). Novi misal i lekcionar nude velik izbor prigodnih i zavjetnih misa i čitanja. Uglavnom u svim liturgijskim obredima, pa tako i u euharistijskom slavlju, predviđene su razne mogućnosti kreativnosti, iz-

¹⁷ Isto, str. 115-116; usp. Isto, str. 112-116; usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, nav. čl. (Pogovor), str. 52-55; usp. F. DELL'ORO, La santa comunione e il culto del mistero eucaristico fuori della messa, u: *Rivista Liturgica*, LXI (1974) 2, str. 247-254.

bora i prilagodbi, da bi to slavlje bolje odgovaralo konkretnoj situaciji i zajednici i olakšalo njezino svjesno, aktivno i plodno sudjelovanje. Nažalost i ove mogućnosti se posve malo koriste, jer kreativnost i prilagodbe zahtijevaju određeni napor, pa je uhodani način lakši. Uputa potiče svećenike da ne biraju uvijek iste formulare, nego da koriste ponuđene mogućnosti odabira, što će biti na duhovnu korist vjernika (Usp. EM 46). Za koncelebraciju se kaže da »zgodno očituje jedinstvo žrtve i svećeništva, a kad aktivno sudjeluju vjernici, postaje na osobit način vidljivo jedinstvo Božjeg naroda, osobito ako predsjedava biskup. Nadalje, koncelebracija označuje i utvrđuje bratsku povezanost svećenika... Stoga, ako to ne prijeći korist vjernika... važno je da svećenici celebriraju euharistiju na taj izvrstan način... Ipak ostaje netaknuta sloboda pojedinog svećenika da služi misu pojedinačno« (EM 47). Dakle, potrebno je dati prednost zajedničkoj koncelebraciji pred pojedinačnim misama i manjim koncelebracijama.

Na biskupima je velika odgovornost liturgijske posaborske obnove. Oni je trebaju promicati i pravilno usmjeravati sa svom strpljivošću i blagošću, ali također i odlučni, da u što većoj mjeri provedu ono što je Drugi vatikanski sabor zacrtao, a posaborska liturgijska obnova usmjerila. Svećenici kao biskupovi suradnici trebaju uvijek i u liturgiji sve činiti u potpunom zajedništvu s biskupom.¹⁸

5. Štovanje presvete euharistije kao stalnog Sakramenta¹⁹

5.1 Stvarnu prisutnost treba promatrati u jedinstvu euharistijskog misterija

Crkva od prvih stoljeća vjeruje u stvarnu Kristovu prisutnost u euharistijskim prilikama i onda kada se čuvaju nakon mise. Međutim, kroz duga stoljeća nedostajala je i u teologiji i u euharistijskoj pobožnosti potrebna sinteza, povezanost cjelokupnog euharistijskog misterija. Naime, u govoru o euharistiji stvarna prisutnost promatrala se više-manje neovisno od žrtvenog vida, a isto tako se i pričest obično promatrala zasebno. S liturgijskim pokretom počinje se polako shvaćati potreba sinteze, to jest promatranja ova tri vida u uskoj međusobnoj povezanosti. Tek Drugi vatikanski sabor konačno stavlja misu i njezino slavlje u centar cjelokupnog euharistijskog misterija. Ova Uputa polazi upravo od ovog shvaćanja i na njemu temelji svoj govor o euharistijskom misteriju. To je razlog zašto Uputa o stvarnoj prisutnosti i o štovanju euharistije kao stalnog sakramenta govori tek u zadnjem svome dijelu. Trebalo je prije iznijeti bitne teološke princi-

¹⁸ Usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, nav. čl. (Pogovor), str. 57-58.

¹⁹ Za ovaj dio usp. Isto, str. 55-57; usp. P. VISENTIN, nav. čl., str. 104-126; usp. A. FERRUA, *Comunione »extra Missam« e pii esercizi eucaristici*, u: Isto, str. 196-204; usp. F. DELLORO, nav. čl., str. 254-257; usp. A. PISTOIA, *Adorazione, riparazione, espiazione, esposizione, benedizione: significati e contenuti*, u: *Rivista Liturgica*, LXVII (1980) 1, str. 48-62.

pe i nauk Crkve o ovom misteriju u duhu novije, saborske i posaborske euharistijske teologije, što Uputa čini već u svome uvodu. »Ondje se polazi od žrtve promatrane kao spomen-čin smrti i uskrsnuća Gospodinova i u njezinoj nutarnjoj povezanosti s pričešću-pashalnom gozбом; tu se podcrtava euharistijsko slavlje kao čin Krista i ujedno cijele Crkve koja tu nalazi svoj najveći izražaj i svoj najveći izvor spasenja; konačno dolazi se do tvrdnje koja nas posebno zanima: upravo ovo slavlje euharistije i, tu se dodaje da se izbjegne svaka sumnja, »unutar misne žrtve jest u pravom smislu riječi izvor i svrha štovanja koje se euharistiji iskazuje izvan mise« (EM 3e).²⁰ Na istom mjestu se ističe da euharistijske prilike, koje se čuvaju nakon mise, proizlaze iz mise, jer se na nijedan drugi način ne može ostvariti Kristova stvarna prisutnost pod prilikama kruha i vina osim u misi, i te prilike ujedno omogućuju vjernicima koji ih primaju da se sjedine s Kristovom žrtvom koja se slavi u misi. Upravo »zato je sama euharistijska žrtva izvor i vrhunac svega bogoslužja Crkve i cjelokupnog kršćanskog života« (EM 3 e). Ovo je bitna teološka postavka na kojoj Uputa temelji sav svoj govor o euharistijskom misteriju u cjelini. Također se u uvodu naglašava da su vjernici presvetom Sakramentu uvijek iskazivali štovanje koje pripada pravom Bogu (*cultus laetiae*), jer je Krist stvarno prisutan pod prilikama kruha i vina (Usp. EM 3 f). Iz rečenog kao razumljiv slijedi zaključak: »Euharistijski misterij treba, dakle, uvijek promatrati u svem njegovu opsegu kako u samoj celebraciji mise, tako i u štovanju svetih prilika koje se čuvaju poslije mise da bi se milost žrtve šire primijenila. Iz ovih načela treba izvesti pravila o praktičnom uređenju kulta koji ovom sakramentu pripada i poslije mise« (EM 3 g).

5.2 Euharistijsko klanjanje

Uputa odmah na početku svoga trećeg dijela, služeći se riječima Upute *Quam plurimum* Kongregacije Sakramenata iz 1949. godine, kaže »da je prvotna svrha čuvanja svetih prilika u crkvi izvan mise pružanje popudbine; drugotne svrhe jesu dijeljenje pričesti izvan mise i klanjanje Gospodinu našem Isusu Kristu koji je pod prilikama na skrovit način prisutan«. Zatim riječima enciklike *Mediator Dei* opravdava klanjanje Isusu u ovim prilikama, jer »čuvanje svetih prilika za bolesnike... dovelo je do pohvalnog običaja da se ovoj nebeskoj gozbi koja se čuva u hramovima iskazuje klanjanje. A to se poklonstveno štovanje temelji na valjanu i čvrstu razlogu« (EM 49).

Premda se kaže da euharistijsko klanjanje ima tek drugotnu svrhu, to ni u kom slučaju ne znači da se ono tim omalovažava, nego je to u skladu s ispravnim teološkim vrednovanjem postavljenih načela. Misna žrtva je uvijek korijen,

²⁰ P. VISENTIN, nav. čl., str. 110.

polazište štovanja euharistijskog misterija, ali i dolazna točka prema kojoj je to štovanje usmjereno, jer nas i euharistijsko klanjanje i pogotovo svaka pričest usmjeruje prema misi i omogućuje nam da postanemo dionici plodova te žrtve. Stoga se »može kategoričkom tvrdnjom zaključiti da nije euharistija uzeta općenito ili u nekom svojem drugotnom vidu, nego je upravo »sama euharistijska žrtva izvor i vrhunac svega bogoslužja Crkve i cjelokupnog kršćanskog života« (EM 3e). Ovo jako centriranje cijelog misterija i cjelokupne euharistijske pobožnosti u žrtvu mise, bez sumnje je ključna ideja kojoj naš dokument želi usmjeriti sve ostalo, i to s pravom.²¹ Stoga, premda euharistijsko klanjanje ima drugotnu svrhu čuvanja euharistijskih prilika izvan mise, ipak »se to poklonstveno štovanje temelji na valjanu i čvrstu razlogu« (EM 49). Krist je htio ostati prisutan u euharistijskim prilikama i nakon mise i ta njegova prisutnost veliki je njegov dar Crkvi te za svakog vjernika ima neprocjenjivo značenje. Naime, vjernik svjestan da je u svetohraništu prisutan Krist-Bog i da je ta prisutnost znak Kristove neizmjerne ljubavi, osjeća potrebu da ljubavlju odgovori na tu ljubav. To je taj valjani i čvrsti razlog koji ga potiče da rado posjeti euharistijskog Krista, da mu iskaže štovanje i poklon i da mu se pomoli. Dakle, klanjanje i iskazivanje štovanja euharistijskim prilikama izvan mise, ako je u skladu s normama donesenim u ovom dokumentu, poželjno je i plodonosno jer omogućuje vjernicima da potpunije sudjeluju u pashalnom otajstvu i cijelom misteriju Krista i Crkve.

Zato Uputa poziva pastire da primjerom i riječima potiču vjernike da posjećuju crkve gdje se čuva euharistija i da iskazuju poklonstveno štovanje Isusu nazočnom u svetom sakramentu, jer »tako oni (vjernici) hrane ono pravo raspoloženje u kojemu mogu dužnom predanošću svetkovati spomen-čin Gospodinov i često primati kruh koji nam je dao Otac« (EM 50). Preporučuje i razne privatne i javne pobožnosti i molitve pred presvetim Sakramentom, jer vrijeme provedeno u molitvi i sabranosti pred svetohraništem može biti veoma dragocjeno za osobni duhovni rast i susret s Gospodinom, ali upozorava da te pobožnosti i molitve trebaju biti u skladu s normama zakonite crkvene vlasti, Drugoga vatikanskog sabora, ove Upute i »u skladu sa svetom liturgijom, da na neki način iz liturgije proizlaze i narod u liturgiju uvode, jer liturgija po svojoj naravi daleko nadilazi pobožne vježbe« (EM 58). Da bi se vjernicima omogućilo da mogu često iskazati poklonstveno štovanje Isusu u euharistijskim prilikama, crkve gdje se čuva euharistija trebale bi biti otvorene svaki dan »barem nekoliko sati ujutro i navečer« (EM 51). Uputa ipak ne propušta ponovo upozoriti: »Vjernici pak, dok štuju Krista prisutnog u sakramentu, neka imaju na umu da prisutnost proizlazi iz žrtve i da je usmjerena prema sakramentalnoj i duhovnoj pričesti zajedno« (EM 50) i

²¹ Isto, str. 111.

»da je euharistijska žrtva izvor i vrhunac svega kršćanskog života« (EM 58). Naime, ovo štovanje »trebalo bi posve naravno dovesti ondje odakle izvire i gdje treba nužno uvirati, to jest do dostojnijeg slavljenja spomen-čina Gospodinova i do čestog i plodonosnog primanja kruha koji nam je dao Otac... Zaista ostaje istinito što je definirao Tridentiski sabor, a naša Uputa ponavlja, da euharistija nije manje vrijedna klanjanja zato što je ustanovljena za primanje... Euharistijski kult izvan mise može se i treba promicati, ali, da ne izgubi ništa od svojih vrijednosti, treba se uvijek pokazivati kao interval između žrtve i pričesti prema kojoj je na putu. Ono naime, kako nam kaže br. 50, treba u nama stvoriti bolje raspoloženje za slavljenje cjelovitog spomen-čina Gospodinova i za primanje potpunog ploda euharistije koji se postiže jedino u pričesti.«²²

Vidljivo je da Uputa donosi neke »nove« naglaske, pojmove i tvrdnje koje nisu bile naglašavane u zadnjim stoljećima, kada se govorilo o klanjanju Kristu prisutnom u euharistijskim prilikama. Ovi novi naglasci nisu u suprotnosti s klanjanjem koje trebamo iskazivati Kristu u euharistijskim prilikama, nego se želi tome kultu dati ono mjesto koje mu pripada u vjerničkom iskazivanju štovanja cjelokupnom euharistijskom misteriju i tako to klanjanje staviti u potrebni odnos sa svim aspektima crkvenog nauka o euharistiji. »I upravo ovdje Uputa pokazuje svoje najnovije naglaske, ne da bi joj se suprotstavila, nego da bi upotpunila i proširila često ograničenu i jednostranu viziju kojom je toliko puta bila prikazivana ova dragocjena katolička baština.«²³

»Ova opažanja pomažu nam shvatiti različiti nivo u koji trebamo smjestiti razne vidove euharistijske dogme. Upravo ovo je zaboravila učiniti određena pobožnost prošlosti, rasvijetljena nesposobnom teologijom. Uputa na to upozorava veoma prikladno ne samo teologiju, nego i pastoral: stvarna prisutnost i štovanje koje iz nje proizlazi jest neotuđivo dobro Crkve, ali da ga se ispravno shvati, da ga se pametno organizira, da ga se živi plodonosno, ne smije ga se odijeliti od njegova konteksta i učiniti ga apsolutnim, zatvorenim u samog sebe, kao što se često događalo.«²⁴

U ovom svjetlu trebat će preispitati pojedine uvriježene pobožnosti, te sadržaje pojedinih molitvenika i priručnika za privatne pa i javne pobožnosti i pročistiti ih od onih oblika koji nisu u skladu s ovdje iznesenim principima, jer su previše pogodovali sentimentalnim osjećajima i moralizatorskim izričajima. Na svećenicima je velika odgovornost da i sami ovo shvate da bi onda i vjernike mogli odgajati u zdravom liturgijskom duhu, da bi tako molitveni život svih nas bio u skladu s naukom Crkve i liturgijskim uputama zakonitog crkvenog učiteljstva.²⁵

²² Isto, str. 119-120.

²³ Isto, str. 117.

²⁴ Isto, str. 119-120.

²⁵ Usp. Isto, str. 108-120.

6. Oltar i svetohranište

Uputa upozorava da crkva-građevina kao »kuća molitve... mora biti lijepa i prikladna za molitve i svete svečanosti« i da pravilan unutarnji raspored u crkvi »pridonosi ispravnom svetkovanju i aktivnom sudjelovanju vjernika« (EM 24). Stoga poziva da se kod gradnje novih crkava ili prilagođivanja starih obnovljenoj liturgiji, posebno s obzirom na cjelokupni raspored liturgijskih žarišta u bogoslužnom prostoru, obdržava ono što je već prije zahtijevala Uputa Kongregacije obreda *Inter Oecumenici* iz 1964. godine u br. 90-99. Kako je pashalna gozba, to jest »euharistijska žrtva izvor i vrhunac svega bogoslužja Crkve i cjelokupnog kršćanskog života« (EM 3 e), posve je razumljivo da »oltar na kome se ta gozba događa bude tako postavljen da dobije centralno, najprikladnije i najznakovitije mjesto, što će omogućiti cijeloj okupljenoj zajednici vjernika da u svakom pogledu u toj gozbi aktivno sudjeluje... Oltar... je simbol Isusa Krista, koji u žrtvi križa postaje žrtva i oltar i svećenik i hrana spasenja za ljude.«²⁶ Uputa naglašava isto: »U prvom redu veliki oltar treba tako smjestiti i urediti da se uvijek jasno vidi da je on znak samoga Krista, mjesto na kojemu se vrše spasonosne tajne, središte zbora vjernika, kome dugujemo najveće poštovanje« (EM 24). Posebno pažnjom i jasnoćom govori i o smještaju svetohraništa u crkvama. U pravilu u crkvi treba biti jedno svetohranište, čvrsto i sigurno od provale. Poželjno je da se svetohranište smjesti na glavni ili sporedni ali odlični, istaknuti i doлично ukrašeni oltar kapele odijeljene od glavne lađe crkve, posebno ako se u toj crkvi često obavljaju vjenčanja ili sprovodi ili je pak posjećuju turisti, da bi tako vjernici mogli u tišini i sabranosti obavljati privatne molitve i iskazivati štovanje Gospodinu u euharistijskim prilikama. Ta kapela treba biti povezana s crkvom i vjericima lako pristupačna. Ovo je najidealnije rješenje²⁷ (Usp. EM 52-54). Posebno je značajan br. 55 Upute koji govori o različitim načinima Kristove prisutnosti kod euharistijskog slavlja, koji se postupno pojavljuju: najprije u okupljenoj zajednici vjernika, zatim u riječi Svetoga pisma koja se čita, pa u osobi služitelja biskupa ili svećenika i konačno u euharistijskim prilikama. Stoga je s obzirom na znak više u skladu s naravi euharistijskog slavlja da na oltaru na kojem se ono slavi ne bude svetohranište u kojem bi euharistijske prilike bile već na početku slavlja, da bi se tako jasno vidjelo da je Kristova prisutnost u euharistiji plod same mise i da se u njoj pojavljuje (Usp. EM 55).

²⁶ M. ŠKARICA, Misa kao najbitniji bogoslužni čin za određivanje rasporeda bogoslužnog prostora, u: *Bogoslužni prostor – crkva – u svjetlu teologije, arhitekture i umjetnosti*, Zbornik savjetovanja, Hrvatski institut za liturgijski pastoral, Zadar 1996., str. 47-48.

²⁷ Usp. G. VARALDO, Cappella e tabernacolo per ladorazione e la custodia, u: *Rivista Liturgica*, LXVII (1980) 1, str. 68-79.

Ovo neće biti moguće uvijek ostvariti na najbolji način, ali ovih normi treba se držati i nitko ih ne smije omalovažavati i raditi nešto prema svome ukusu. Nažalost ima ih koji su posve pogrešno shvatili pokoncilsku liturgijsku obnovu i koji nedovoljno poznaju teologiju liturgije i crkvenog prostora, te postupaju samovoljno, grade ili preuređuju crkvene prostore po svome ukusu bez potrebnih dozvola nadležne crkvene vlasti i mimo onoga što traži posaborska liturgija. Ponekad naprave nepopravljive pogreške i troše novac na nešto što će oni ili drugi morati kasnije rušiti. Ne bi se smjelo olako i na svoju ruku postupati u tako važnim stvarima. Upravo radi toga je važno znati prema čemu trebamo težiti i kako bi, koliko je to više moguće, taj prostor trebao biti uređen da bi se u njemu euharistijsko slavlje moglo što uspješnije odvijati. »Praktično uređenje konkretnog prostora za slavlje, nadahnulo je ovdje odlični primjer sakramentalne i liturgijske teologije, s pravom utemeljene na znakovima, i to tako kako nam je rijetko bilo dano da smo mogli čitati u službenim dokumentima prošlosti, u teološkim traktatima i još manje u djelima proizvedenim od euharistijske pobožnosti.«²⁸

7. Razni oblici štovanja euharistije izvan mise

Smatramo da se ipak s pravom može zaključiti, »poslije postavljenih veličanstvenih principa, koji sačinjavaju kao okosnicu, pravu liniju snage Upute, da su se očekivali zaključci hrabriji i dosljedniji premisama. Međutim stječe se dojam da naš Dokument snažno i jasno zacrtava temeljne linije govora, ali kada dolazi do praktičnih primjena, čini to ponešto plašljivo i oklijevajući... S druge strane potrebno je ipak priznati da se i u ovom dijelu nastoji tu i tamo pozvati na temeljne principe, premda s malim osvrtima.«²⁹

7.1 Izlaganje euharistije i euharistijski blagoslov

Uputa potiče izlaganje euharistije jer molitva i klanjanje pred Presvetim »vodi srca vjernika da spoznaju čudesnu Kristovu prisutnost i poziva ih na zajedništvo srca s njime. Tako odlično pogoduje štovanju u duhu i istini koje mu dugujemo«. I u znakovima se mora vidjeti da je ovo štovanje povezano s misom, a to će se postići, »kad je izlaganje svečanije i duže traje, da se ono obavi na kraju mise u kojoj se mora posvetiti hostija koja se ima izložiti... U organizaciji izlaganja treba izbjeći sve što bi nekako moglo zamračiti Kristovu želju: on je presvetu euharistiju prvenstveno ustanovio da nam bude na raspolaganju kao hrana,

²⁸ P. VISENTIN, nav. čl., str. 122; usp. Isto, str. 120-122; usp. T. ŠAGI-BUNIĆ, nav. čl. (Pogovor), str. 55-56.

²⁹ P. VISENTIN, nav. čl., str. 122.

lijek i okrepa« (EM 60). Uputa izričito zabranjuje dva uobičajena i često prakticirana načina štovanja euharistije, koja nisu u skladu s principima u njoj iznesenim: naime zabranjeno je služenje mise pred izloženim Presvetim u istoj crkvenoj lađi, te izlaganje nakon mise samo zato da se podijeli blagoslov (Usp. EM 61 i 66). Kod izlaganja Presveto bi trebalo u načelu staviti na menzu oltara da se bolje uoči povezanost s misnom žrtvom i pričešću, a samo kod dužih izlaganja može se postaviti i na ponešto istaknutije i izdignuto prijestolje. Vjernicima treba omogućiti da u molitvi pred izloženim Presvetim misle jedino na Krista Gospodina, čemu treba pripomoći čitanje Svetog pisma, homilija, odgovarajuće pjesme i šutnja, a zabranjene su neeuharistijske pobožnosti u čast B. D. Marije i svetaca. Izlaganje se završava euharistijskim blagoslovom (Usp. EM 62 i 66). Svečano izlaganje ili Kvarantore, u crkvama gdje se čuva Presveto, može se kroz određeno vrijeme obavljati svake godine, makar i uz prekide, a mjesni ordinarij može u teškoj ili općoj potrebi narediti u nekoj crkvi produženo klanjanje pred Presvetim. U oba ova slučaja uvjet je da bude dovoljan broj vjernika. Ako zbog nedovoljnog broja vjernika izlaganje ne može biti bez prekida, ono se može prekinuti do dva puta dnevno te ponovo nastaviti, ali u sate unaprijed određene (Usp. EM 63-65).

Smatramo potrebnim ovdje ponovo naglasiti »da u duhu Upute nije više prikladno (a možda čak ni dopušteno) obavljati izlaganje Presvetoga samo zato da se podijeli blagoslov s Presvetim, kako je to dosad bilo u mnogim mjestima. Dovoljene su i kratke ekspozicije, ali uvijek u svrhu adoriranja, kod čega treba čitati nešto iz Sv. pisma, tumačiti to mjesto, moliti odgovarajuće zazive, klanjati se u tišini. Sve to treba biti koncentrirano na presveti Sakrament«.³⁰ Stoga izlaganje euharistije nakon mise samo da se podijeli blagoslov nema teološkog opravdanja, jer je sama misa najizvrsniji čin klanjanja Bogu (Usp EM 66).³¹

7.2 Euharistijske procesije i kongresi

Uputa govoreći o euharistijskim procesijama naglašava da njima »kršćanski narod iskazuje javno svjedočanstvo vjere i pobožnosti prema ovom Sakramentu«, ali odmah upozorava da spada na mjesnog ordinarija da prosudi da li je prikladno, te gdje i kada održavati takve procesije »kako bi se one obavljale dostojno i bez štete za poštovanje koje dugujemo ovom presvetom Sakramentu« (EM 59). Poželjno je da procesija krene poslije mise u kojoj se posveti hostija za procesiju, da ide ukrašenim ulicama i trgovima, po mogućnosti iz jedne crkve u drugu, da se putem održe stajališta s molitvama i blagoslovom i da sve očituje vjeru

³⁰ T. ŠAGI BUNIĆ, nav. čl. (Pogovor), str. 56.

³¹ Usp. P. VISENTIN, nav. čl., str. 122-125; T. ŠAGI-BUNIĆ, nav. čl. (Pogovor), str. 56-57.

u Krista. Nošenje Presvetog po crkvi ili oko crkve ne ispunja pojam euharistijske procesije, stoga i nema mnogo opravdanja za takve procesije.

Uputa određuje da se euharistijski kongresi »slave prema propisima II. vaticanskog sabora«, ipak ona ističe dva principa koja znače novost prema dosadašnjem načinu slavljenja euharistijskih kongresa: da se omoguću svim vjernicima da što temeljitije prodube i upoznaju euharistijski misterij u svim vidovima i da se svi čini pobožnosti za vrijeme kongresa tako organiziraju, da vrhunac svega bude u kongresnom euharistijskom slavlju, nakon kojeg slijedi kongresna procesija (Usp. EM 67). Priprava na kongres i samo slavlje treba obuhvaćati tri elementa: »doktrinarni: teološke simpozije, konferencije, kateheze i propovijedi za razne skupine vjernika, prema stupnju njihova shvaćanja; slavljenički: euharistijska slavlja, klanjanja i druge pobožnosti; socijalni: u duhu euharistijskog jedinstva unapređenje ljudske osobe za izgradnju suvremenog društva«. ³² Samo izvanjsko kongresno slavlje, bez navedenih elemenata, ne može ostvariti svrhu održavanja kongresa. ³³

Zaključak

Kao zaključak veoma dobro mogu poslužiti riječi T. Šagi Bunića: »Ovaj dokument ujedinjuje sve elemente o euharistijskom misteriju koji se nalaze u raznim dokumentima Koncila i u dokumentima posljednjih Papa. Sve je to ovdje izneseno u organičkoj sintezi... Ovaj dokument tako prisiljava svakoga od nas na preorijentaciju našeg misaonog i stvarnog stava prema misteriju koji je »uistinu središte svete liturgije, dapače svega kršćanskog života« (EM 1). Nitko u Crkvi, koji zaista ima crkvenoga duha i koji želi biti čovjek Crkve, neće moći mimo ovoga dokumenta. I neće biti dosta da taj dokument jednom ili dvaput pročita i da u njemu potraži ono što je »naređeno da se provede«. To je dokument koji mora postati predmetom ponovnog i ponovnog razmatranja svih svećenika, a i vjernika, kao osnovica obnovljene euharistijske duhovnosti, kao magna charta zrele i uređene i plodne euharistijske pastoralne prakse. Dokument... će biti osnovica za svaki budući dogmatski traktat o euharistiji, i polazište teološke spekulacije i refleksije... Euharistijska celebracija nalazi u njemu svoju misaonu podlogu načela i smjernica koje moraju ovladati mišlju i srcem svećenika i vjernika koji se skupljaju na euharistijski sastanak. Ne bi se moglo reći da ima crkvenoga duha onaj koji bi k ovome dokumentu pristupio kazuistički i minimalistički, nastojeći da što više sačuva svoja shvaćanja i svoje navike, mjesto da se trudi kako bi ušao u srž cjeline i u tom smislu reformirao svoja shvaćanja i svoje

³² V. ZAGORAC, *Kristova otajstva*, KS, Zagreb 1998., str. 133.

³³ Usp. Isto, str. 130-133; P. VISENTIN, nav. čl., str. 125.

navike... Ponavljamo, međutim, da se ovdje ne radi prvenstveno o pravnim propisima i rubricistici, nego su ovdje iznesena načela po kojima se treba ravnati u praksi. Koja, dakle, treba razumjeti i po mogućnosti primijeniti, ne toliko zato što je tako naređeno, nego zato što je to tako u skladu sa samom naravi euharistijskog misterija.«³⁴

Zbog svega navedenog cjelovito i temeljito upoznavanje ove Upute nužno je i korisno za teološki ispravno i plodonosno štovanje euharistijskog misterija. Ovaj rad želi upravo tome doprinijeti. U tome i jest njegova izvornost i vrijednost.

Summary

CELEBRATION OF EUCHARIST SOURCE AND CULMINATION OF LITURGY AND CHRISTIAN LIFE

The sacrifice of mass, the holy communion and the worship of Eucharist apart of mass were regarded as separate units by the medieval and post-Trident theology. The II. Vatican council and post-council church documents have returned to the right theological tradition of Church and started viewing the mystery of Eucharist integrally and wholly. For such an approach, the Instruction on Observing Mystery of Eucharist – Eucharisticum Mysterium of St Congregation rite from 1967 is of special importance. This Instruction, though essentially bringing along no news, observes this mystery in a unique manner in its entirety and it also, in an organic synthesis and a clear way, presents, connects and hierarchically groups all the cardinal theological principles on Eucharist mystery. The celebration of Eucharist as a memorial, sacrifice and a meal at the same time, is the core of Eucharist reality in Church, where he sacrifice and the holy feast are mutually tightly connected. The believers' communion during the mass and of that mass is the essential part of every mass. Even the communion received for valid reasons apart of mass, arises from the mass and leads to the mass, because it enables the believers to unite with Christ's offering celebrated during the mass. Adoration and reverent worship, rendered to Jesus in the Eucharist form apart of mass, is founded on a good reason and oriented toward the mass. The Instruction clearly emphasizes that the Eucharists sacrifice in the source and culmination of religious observance and christian life. Consequently, it is the central, initial and final aim of Eucharist worship. – According to these theological principles, the Instruction puts forward the rules on theologically correct way of all forms of worshipping of Eucharist mystery. Analyzing this Instruction, the author wants to point out the importance of this unique Eucharist document, since no other

³⁴ T. ŠAGI-BUNIĆ, isto, str. 46-47.51.

church document has ever presented the church teaching on the Eucharist mystery in such a clear, integral and theologically correct way. The author, in a critically argued manner, indicates that the principles and spirit of this Instruction are yet to take hold in liturgical practice of the Church in Croatia, and he also points out what should be done for this to become a reality. So far, the Instruction has never been presented by us in such a systematic and coherent way. In this respect, this work is authentic and valuable.

Key words: Eucharist mystery, Eucharist celebration, Eucharist sacrifice, sacrifice of mass, sacrifice-feast, Passover mystery, worshipping of Eucharist, Lords memorial, communion, partaking of meal, real presence, adoration, theological principles, participation.